

ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธคารวตาในมหาสกุหลทายีสูตร An Analytical Study of Buddhakāravata in the Mahāsakuludāyī Sutta

¹พระสิริพงศ์ ภัทรจิตโต (สกลประเสริฐ), ²พระมหายงยุทธ
ธีรธมโม และ ³อธิเทพ ผาธา

¹Phra Siripong Phatrachitto (Sakolprasert), ²Phramaha Yongyuth
Dhiradhammo and ³Athitthep Phatha

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: pu.suchada04@gmail.com

Received: May 8, 2026; Revised: August 16, 2026; Accepted: August 17, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธคารวตาในมหาสกุหลทายีสูตร" มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของมหาสกุหลทายีสูตร 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธคารวตาในมหาสกุหลทายีสูตร และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธคารวตาในมหาสกุหลทายีสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลและแบบวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า มหาสกุหลทายีสูตรในมัชฌิมนิกายมีโครงสร้างเนื้อหาครอบคลุมการวิพากษ์ติรัจฉานกถา การเปรียบเทียบศาสดาร่วมสมัย และการแจกแจงธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเคารพ ได้แก่ ธรรม 5 ประการ เช่น ความสันโดษ และคุณธรรมระดับสูง ได้แก่ อธิศีล ญาณทัสสนะ อธิปัญญา การอธิบายอริยสัจ 4 และข้อปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามแนวทางอริยมรรคมีองค์ 8 สำหรับหลักพุทธคารวตาในพระสูตรนี้ ปรากฏเป็นคุณธรรมที่ครอบคลุมทั้งมิตติภายนอกและภายใน โดยมีมิตติภายนอกเกิดจากการประจักษ์ในพระจริยาวัตร เช่น ความมกน้อย ความสันโดษ ความสัจ ส่วนมิตติภายในขับเคลื่อนด้วยคุณธรรมด้านศีล ปัญญา และอริยสัจ อันก่อให้เกิดศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล ซึ่งพุทธคารวตาเป็นมโนทัศน์เชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงปัญญา ศรัทธา และการปฏิบัติ มีโครงสร้าง 3 ประการ องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า พุทธคารวตาสามารถสังเคราะห์เชิงระบบได้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับรากฐาน ระดับก่อศรัทธา ระดับพิสูจน์ และระดับยืนยันผล ซึ่งสะท้อนกระบวนการพัฒนาจิตในลักษณะวงจรต่อเนื่อง กลายเป็นระบบศรัทธาที่มีทั้งเหตุผล กระบวนการพิสูจน์ และผลเชิงประจักษ์ อันนำไปสู่การพัฒนาจิตและความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พุทธคารวตา; ศรัทธา; ปัญญา; มหาสกุหลทายีสูตร

Abstract

The research entitled “An Analytical Study of Buddhakāravatā in the Mahāsakuludāyī Sutta” has three objectives: 1) to study the structure and main contents of the Mahāsakuludāyī Sutta, 2) to study the principle of Buddha-Gāravatā in the Mahāsakuludāyī Sutta, and 3) to analyze the principle of Buddhakāravatā in the Mahāsakuludāyī Sutta. This study is a documentary research. It was conducted by exploring the Buddhist Scriptures (Tipiṭaka), Commentaries (Atthakathā), and related academic documents. The research instruments used for data collection included data recording forms and content analysis forms. For the research methodology, data were analyzed using descriptive content analysis. The research findings revealed that the Mahāsakuludāyī Sutta in the Majjhima Nikāya possesses a content structure covering critiques of worldly talk (Tiracchānakathā), comparisons of contemporary religious teachers, and explanations of the Dhamma leading to reverence. These include the 5 Dhammas (such as contentment) and higher virtues, namely higher morality (Adhisīla), knowledge and vision (Ñāṇadassana), higher wisdom (Adhipaññā), explanations of the Four Noble Truths, and practices for liberation according to the Noble Eightfold Path. Regarding the principle of Buddhakāravatā in this Sutta, it appears as a virtue covering both external and internal dimensions. The external dimension arises from witnessing the Buddha's conduct, such as fewness of wishes, contentment, and seclusion, while the internal dimension is driven by virtues in morality, wisdom, and the Noble Truths, which generate faith based on reason. Thus, Buddhakāravatā is an integrative concept linking wisdom, faith, and practice, consisting of three aspects. The new body of knowledge obtained from this research indicates that Buddhakāravatā can be systematically synthesized into 4 levels: the foundational level, the faith-generating level, the proving level, and the confirming level. This reflects the process of mental development in a continuous cyclical manner, becoming a systematic faith that possesses reason, a proving process, and empirical results, which leads to mental development and liberation according to Buddhist principles in a concrete manner.

Keywords: Buddhakāravatā; Faith; Wisdom; Mahāsakuludāyī Sutta.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีลักษณะโดดเด่นในฐานะ “ศาสนาแห่งปัญญา” ซึ่งมุ่งอธิบายความจริงของชีวิตตามหลักเหตุและปัจจัย โดยเน้นให้มนุษย์เข้าถึงความจริงผ่านกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ทั้งนี้ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีได้ตั้งอยู่บนความเชื่อแบบมหาย หากแต่เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและการพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับพุทธคารวตา หรือความเคารพในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เกิดจากการเห็นคุณ และความเข้าใจในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ มิใช่เกิดจากความเชื่อโดยปราศจากเหตุผล ในสมัยพุทธกาล บุคคลจำนวนมากเกิดความศรัทธาและความเคารพในพระพุทเจ้า เนื่องจากพระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับความจริงของชีวิต และสามารถพิสูจน์ได้ในทางปฏิบัติ ดังเช่นกรณีของอุบาลีคฤหบดีที่เปลี่ยนความเชื่อจากลัทธิเดิมมาสู่พระพุทธศาสนา เมื่อได้ฟังธรรมและพิจารณาอย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะในมหาสกุละทายีสสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 13/238/280) ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญในมัชฌิมนิกาย ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเกิดศรัทธาและความเคารพผ่านการสนทนาเชิงเหตุผลระหว่างพระพุทธเจ้ากับสกุละทายีปริพาชก อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาและปัญญาอย่างเป็นระบบที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน แม้จะมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่กลับพบปัญหาสำคัญด้านคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การขาดความเคารพซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งทางสังคม การใช้ความรุนแรง และการเสื่อมถอยของศรัทธาที่ถูกต้อง กลายเป็นศรัทธาที่ปราศจากเหตุผลหรือถูกบิดเบือน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการขาดสมดุลระหว่างศรัทธาและปัญญาในสังคมร่วมสมัย ซึ่งในบริบทของสังคมไทยก็ประสบกับปัญหาลักษณะเดียวกัน การมีความเคารพในพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึงการศึกษาค้นหาแก่นแท้แห่งคุณความดี คือพระพุทธรูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ถูกต้อง มิใช่จับเอาแต่กระพี้แห่งคุณความดีของพระพุทธรูปองค์ดังเช่นสกุลทายิปริพาชก เมื่อค้นพบแก่นแท้แล้วก็พึงพากเพียรนำไปปฏิบัติด้วยความวิริยอุตสาหะอย่างสม่ำเสมอ (คุณครูไม่เล็ก, 2563) กล่าวคือ การแสดงออกถึงความเคารพในบางกรณีเป็นเพียงพิธีกรรมภายนอก ขาดความเข้าใจในหลักธรรมที่แท้จริง หรือศรัทธาถูกนำไปผูกโยงกับความเชื่อที่ไม่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่ความมั่งงายและการบิดเบือนคำสอนดั้งเดิม ทั้งนี้ทักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายตรงกันว่า ศรัทธาจะต้องมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2565) ได้กล่าวว่า ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาชีวิต แต่ต้องเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง มิฉะนั้นจะนำไปสู่ความหลงผิด ขณะที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2557) ได้เน้นว่า สัมมาทิฐิเป็นรากฐานของความเลื่อมใสที่มั่นคง ดังนั้น ความเคารพในพระพุทธศาสนาจึงเป็น "ความเคารพเชิงปัญญา" ไม่ใช่ความเคารพเชิงอำนาจหรือความเชื่อตามสมณพราหมณ์กล่าว (ม.ม. (ไทย); 13/239/281) การศึกษาหลักพุทธคาวตานิในมหาสกุลทายิสูตฺรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยในเชิงวิชาการจะช่วยให้ทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับศรัทธาและความเคารพในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นฐานในการประพัตติอันประณีต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2566) ส่วนในเชิงสังคมจะช่วยให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเคารพซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของเหตุผลและปัญญาให้มีความรู้ยิ่งๆ ขึ้นไป (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, 2557) ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธคาวตานิที่ปรากฏในพระสูตรนี้ เพื่ออธิบายความหมาย โครงสร้าง และคุณค่าของหลักธรรมอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีความเคารพอย่างแท้จริงและตั้งอยู่บนฐานศรัทธาที่ถูกต้องชัดเจนขึ้น (สุภีร์ ทุมทอง, 2557)

จากความเป็นมา ความสำคัญ และปัญหาของการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดคำถามการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางหลักในการแสวงหาคำตอบเชิงลึกไว้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (1) โครงสร้างและสาระสำคัญที่ปรากฏในมหาสกุลทายิสูตฺรมีลักษณะเป็นอย่างไร (2) หลักพุทธคาวตานิที่ปรากฏในมหาสกุลทายิสูตฺรมีรายละเอียดอย่างไร และ (3) ผลการวิเคราะห์หลักพุทธคาวตานิในมหาสกุลทายิสูตฺร สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นมโนทัศน์เชิงบูรณาการและสร้างระบบศรัทธาเพื่อการพัฒนาจิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของมหาสกุลทายิสูตฺร
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธคาวตานิในมหาสกุลทายิสูตฺร
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธคาวตานิในเชิงพุทธปรัชญา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธการวตานิยมมหาสกุทายีสูตร ” ผู้วิจัยได้เขียนวิธีดำเนินการวิจัยให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1.รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นรูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

2.แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเฉพาะเนื้อหาในมหาสกุทายีสูตร มัชฌิมนิกาย และคัมภีร์อรรถกถาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหนังสือเอกสารวิชาการ และงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการคัดเลือกข้อมูล ภายหลังจากการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกเนื้อหาที่สอดคล้องกับประเด็นการศึกษา จากนั้นนำข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยให้ชัดเจน และนำมาสังเคราะห์เพื่อเตรียมตอบคำถามวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผล ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ เรียบเรียงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต รวมถึงข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการและการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า มหาสกุทายีสูตรเป็นพระสูตรสำคัญในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิกายปณาสก มีลักษณะเป็นบทสนทนาเชิงเหตุผลระหว่างพระพุทธเจ้ากับสกุทายีปริพาชก ซึ่งสะท้อนลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งปัญญาที่เน้นการใช้เหตุผลและการพิสูจน์มากกว่าความเชื่อโดยปราศจากการไตร่ตรอง ในด้านโครงสร้าง พบว่าเนื้อหาของพระสูตรสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนต้นเป็นการกล่าวถึงบริบทและสถานการณ์ของการสนทนา ส่วนกลางเป็นเนื้อหาหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่ออธิบายเหตุแห่งความเคารพ และส่วนท้ายเป็นการสรุปผลแห่งการฟังธรรมและการยอมรับในคุณของพระพุทธเจ้า ความเชื่อปักใจพระภิกษุภิกษุณี (เผด็จ ทตตชีโว, 2551) โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนรูปแบบของพระสูตรที่มุ่งเน้นการสื่อสารเชิงโต้ตอบ โดยเปิดโอกาสให้เกิดการตั้งคำถามและการอธิบายอย่างเป็นระบบ ในด้านสาระสำคัญ พบว่าเนื้อหาของพระสูตรครอบคลุมประเด็นหลักหลายประการ ได้แก่ การวิพากษ์ตรัสจกานกถา ซึ่งเป็นการสนทนาที่ไม่ก่อให้เกิดปัญญา การเปรียบเทียบศาสดาร่วมสมัยเพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างในด้านคุณธรรมและปัญญา และการแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเคารพในพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะการเน้นคุณลักษณะของพระพุทธองค์ เช่น ความมกน้อย ความสันโดษ ความสัจ และความเป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง นอกจากนี้ พระสูตรยังได้แสดงหลักธรรมสำคัญที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ตลอดจนแนวทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมาภังคะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาเยมะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ มหาสกุทายีสูตรมีโครงสร้างที่ชัดเจนและเป็นระบบ เนื้อหามุ่งอธิบายเหตุแห่งความเคารพในพระพุทธเจ้าอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งเชื่อมโยงไปสู่หลักธรรมสำคัญที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นว่าความเคารพในพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดจากความเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการเข้าใจและการปฏิบัติอย่างถูกต้อง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า พุทธคารวตาในมหาสกุทายิสุตระ หมายถึง ความเคารพ ความเลื่อมใส และความนอบน้อมในพระพุทเจ้า ซึ่งเกิดจากการเห็นคุณค่าของพระองค์อย่างแท้จริง โดยมีพื้นฐานมาจากการพิจารณาอย่างมีเหตุผล มิใช่ความเชื่อแบบงมงาย หลักพุทธคารวตาที่ปรากฏในพระสูตรมีลักษณะเป็นคุณธรรมที่ครอบคลุมทั้งมิติภายนอกและมิติภายใน กล่าวคือ ในมิติภายนอก พุทธคารวตาปรากฏในรูปของการแสดงออกทางกาย วาจา และพฤติกรรม เช่น การแสดงความเคารพ การปฏิบัติตามคำสอน และการดำรงตนตามหลักธรรม ส่วนในมิติภายใน พุทธคารวตาเป็นสภาวะของจิตที่ประกอบด้วยศรัทธา ปัญญา และความเข้าใจในความจริงของชีวิตในด้านองค์ประกอบ พบว่าพุทธคารวตาเกิดขึ้นจากปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความมกน้อย ความสันโดษ ความสงัด และความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายนอกที่สามารถประจักษ์ได้ และเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทเจ้า ขณะเดียวกัน ยังมีปัจจัยภายใน ได้แก่ อธิศีล อธิปัญญา ญาณทัสสนะ และความเข้าใจในอริยสัจ 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย:อภ.วิ. (ไทย); 35/190/164) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ศรัทธามีความมั่นคงและไม่คลาดเคลื่อน ยังพบว่าพุทธคารวตามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักธรรมอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ซึ่งเป็นชุดธรรมที่เกื้อหนุนต่อการตรัสรู้ เช่น สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อธิเบทา 4 อินทริย 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 หลักธรรมเหล่านี้มีบทบาทในการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญา และทำให้ความเคารพในพระพุทเจ้าเป็นไปอย่างมีเหตุผล พุทธคารวตาในมหาสกุทายิสุตระเป็นคุณธรรมที่เกิดจากการบูรณาการระหว่างศรัทธาและปัญญา เป็นความเคารพที่มีพื้นฐานจากการเข้าใจในคุณค่าของพระพุทเจ้าอย่างแท้จริง และสามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้นได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิเคราะห์ในเชิงพุทธปรัชญาพบว่า พุทธคารวตาเป็นมโนทัศน์ที่มีลักษณะเป็นระบบเชิงบูรณาการ โดยเชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ศรัทธา ปัญญา และการปฏิบัติ ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัต ในเรื่องของศรัทธา พุทธคารวตาเป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล เรียกว่า “ศรัทธาประกอบด้วยปัญญา” ซึ่งแตกต่างจากศรัทธาแบบงมงาย เนื่องจากเป็นศรัทธาที่ผ่านการพิจารณาไตร่ตรองและสามารถพิสูจน์ได้ในทางปฏิบัติ ในเรื่องของปัญญา พุทธคารวตาเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในความจริงของชีวิตตามหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแก่นของพุทธปรัชญา กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีปัญญาเห็นความจริงของทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ ย่อมเกิดความเลื่อมใสในพระพุทเจ้าผู้ทรงค้นพบความจริงนั้น ในเรื่องของปฏิบัติ พุทธคารวตาแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย:อภ.วิ. (ไทย); 35/486/371) ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความหลุดพ้น การปฏิบัติดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ทำให้ศรัทธาได้รับการพิสูจน์ และพัฒนาไปสู่ปัญญาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์พุทธคารวตาในลักษณะของกระบวนการพัฒนาจิต โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐานซึ่งเป็นการเกิดศรัทธาเบื้องต้น ระดับก่อศรัทธาซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเลื่อมใสผ่านการเรียนรู้ ระดับพิสูจน์ซึ่งเป็นการทดลองปฏิบัติตามหลักธรรม และระดับยืนยันผลซึ่งเป็นการประจักษ์ผลจากการปฏิบัติจริงกระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดสำคัญในพุทธปรัชญาที่เน้นการพัฒนาแบบเป็นขั้นตอน และเป็นวงจรต่อเนื่อง กล่าวคือ ศรัทธานำไปสู่การปฏิบัติ การปฏิบัตินำไปสู่ปัญญา และปัญญานำไปสู่ศรัทธาที่มั่นคงยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธคารวตาในมหาสกุทายิสสูตร ผลการวิจัยพบว่า มหาสกุทายิสสูตร มีโครงสร้างเนื้อหาครอบคลุมการแจกแจงธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเคารพ ได้แก่ ธรรม 5 ประการ เช่น ความสันโดษ และคุณธรรมระดับสูง ได้แก่ อธิศีล ญาณทัสสนะ อธิปัญญา การอธิบายอริยสัจ 4 และข้อปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามแนวทางอริยมรรคมีองค์ 8 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เหตุแห่งความเคารพเลื่อมใสในพระสูตรนี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของปาฏิหาริย์หรืออำนาจภายนอก แต่เป็นผลจากการปฏิบัติขัดเกลาดนเองอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2557) ที่เน้นย้ำว่า สัมมาทิฐิและความเข้าใจในหลักธรรมที่แท้จริงเป็นรากฐานของความเลื่อมใสที่มั่นคง สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาโครงสร้างพระสูตรนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ว่า หลักธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเคารพในพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มต้นจากการเข้าใจและฝึกฝนในคุณธรรมระดับสูงอย่างเป็นเหตุเป็นผล

2. นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า หลักพุทธคารวตาในพระสูตรนี้ ปรากฏเป็นคุณธรรมที่ครอบคลุมทั้งมิตติภายนอกและภายใน โดยมีมิตติภายในเกิดจากการประจักษ์ในพระจริยาวัตร เช่น ความมกน้อย ความสันโดษ และความสัจ ส่วนมิตติภายในขับเคลื่อนด้วยคุณธรรมด้านศีล ปัญญา และอริยสัจ อันก่อให้เกิดศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ พุทธคารวตาไม่ใช่เพียงการแสดงพฤติกรรมทางกายและวาจาผ่านพิธีกรรมภายนอกเท่านั้น แต่ต้องขับเคลื่อนด้วยความเลื่อมใสจากปัญญาภายใน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2565) ที่อธิบายว่า ศรัทธาที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่ถูกต้องจำเป็นต้องมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ เพื่อไม่ให้กลายเป็นความหลงผิดลุ่มหลง สะท้อนให้เห็นว่าคุณค่าของพุทธคารวตา คือ "ความเคารพเชิงปัญญา" ไม่ใช่ความเคารพเชิงอำนาจ ทำให้เกิดองค์ความรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายว่า สถาบันการศึกษาและองค์กรทางศาสนาควรเปลี่ยนรูปแบบการปลูกฝังความเคารพในพระพุทธศาสนาจากการเน้นย้ำแค่พิธีกรรมภายนอก มาเป็นการให้ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับพระคุณความดีเพื่อสร้างศรัทธาที่ถูกต้อง

3. สุดท้ายผลการวิจัยพบว่า พุทธคารวตาสามารถสังเคราะห์เชิงระบบได้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับรากฐาน ระดับก่อศรัทธา ระดับพิสูจน์ และระดับยืนยันผล ซึ่งสะท้อนกระบวนการพัฒนาจิตในลักษณะวงจรต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การยกระดับจิตใจของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามีได้เกิดขึ้นแบบเลื่อนลอยแต่มีขั้นตอนที่ชัดเจนเริ่มจากการมีฐานศรัทธาที่ดี นำไปสู่การลงมือปฏิบัติทดลองพิสูจน์ จนกระทั่งเข้าถึงผลเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ท่านสุกัร ทุมทอง (2557) ในเรื่องการสร้างระบบศรัทธาที่ชัดเจนและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นว่า พุทธคารวตาเป็นศรัทธาเชิงระบบที่มีกระบวนการพิสูจน์ได้จริง ทำให้เกิดองค์ความรู้หรือข้อเสนอเชิงนโยบายว่า มโนทัศน์เรื่องความเคารพสามารถนำมาพิมพ์เขียวเป็นขั้นตอนพัฒนาจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาการเสื่อมถอยของศรัทธาและความขัดแย้งด้านจริยธรรมในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธคารวตาในมหาสกุทายิสุตระ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลผลจนทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญเชิงระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างและกระบวนการพัฒนาจิตใจที่มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยสามารถจำแนกรายละเอียดขององค์ความรู้ใหม่ออกเป็นประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. พุทธคารวตาในฐานะศรัทธาเชิงปัญญา

ผลการศึกษาพบว่า พุทธคารวตาในพระพุทธานามิได้หมายถึงเพียงความเลื่อมใสหรือการแสดงออกเชิงพิธีกรรมภายนอกเท่านั้น หากแต่เป็นความเคารพที่เกิดจากการเห็นคุณค่าและเข้าใจพระพุทธานุอย่างมีเหตุผล โดยมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับศรัทธา และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการลงมือปฏิบัติจริง ศรัทธาในลักษณะนี้จึงมีความมั่นคงและตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในความจริงตามหลักอริยสัจ 4 องค์ความรู้นี้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับศรัทธาในพระพุทธานามิให้มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการแยกแยะระหว่างศรัทธาที่ถูกต้องกับศรัทธาที่คลาดเคลื่อนในสังคม

2. โครงสร้างเชิงบูรณาการของพุทธคารวตา

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า พุทธคารวตามีลักษณะเป็นโครงสร้างเชิงบูรณาการ 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านศรัทธา มิติด้านปัญญา และมิติด้านการปฏิบัติ ซึ่งทั้งสามมิตินี้มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลต่อกัน กล่าวคือ ศรัทธาเป็นแรงจูงใจเบื้องต้นที่นำไปสู่การศึกษาและการปฏิบัติ ปัญญาเกิดจากการพิจารณาและการประจักษ์ผลด้วยตนเอง ส่วนการปฏิบัติเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยตรวจสอบและพัฒนาศรัทธาและปัญญาให้มั่นคงยิ่งขึ้น โครงสร้างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พุทธคารวตาไม่ใช่เพียงคุณธรรมเฉพาะด้าน แต่เป็นระบบของการพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมทั้งความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรม

3. กระบวนการพัฒนาพุทธคารวตา 4 ระดับ

การศึกษาครั้งนี้สามารถสังเคราะห์พุทธคารวตาในลักษณะของกระบวนการพัฒนาได้ 4 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับก่อศรัทธา ระดับพิสูจน์ และระดับยืนยันผล โดยเริ่มจากการรับรู้และเห็นคุณค่าของพระพุทธานุ เกิดความสนใจและความเลื่อมใสจากการศึกษาและพิจารณา ต่อมาจึงลงมือปฏิบัติตามหลักธรรม และเมื่อประจักษ์ผลจากการปฏิบัติจริงแล้ว ย่อมนำไปสู่ความมั่นคงทางจิตใจและปัญญา กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความเคารพในพระพุทธานามิไม่ได้หยุดอยู่เพียงความรู้สึกศรัทธา แต่เป็นพัฒนาการภายในที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

4. พุทธคารวตาในฐานะกลไกเชิงจริยธรรมของสังคม

ผลการศึกษาพบว่า พุทธคารวตาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงจริยธรรมของสังคมได้ เนื่องจากบุคคลที่มีความเคารพในพระพุทธานุโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญา ย่อมมีความเข้าใจในเหตุและผลของการกระทำ ตระหนักในคุณค่าของศีลธรรม และมีแนวโน้มที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความเคารพและสันติ องค์ความรู้นี้ช่วยเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน

5. แนวทางการประยุกต์ใช้พุทธคารวตา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องพุทธคารวตาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล การศึกษา และสังคมได้ โดยเฉพาะการส่งเสริมศรัทธาที่มีปัญญากำกับ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการลงมือปฏิบัติจริง แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชน ตลอดจนการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและสังคมที่ยึดมั่นในความถูกต้อง ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุผล

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการขยายความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธคารวตาจากการเป็นเพียงความเคารพเชิงศรัทธา ไปสู่การเป็นระบบของการพัฒนาจิตที่มีทั้งโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในเชิงวิชาการและการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย อันสะท้อนให้เห็นแนวทางการขับเคลื่อนจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสรุปความเชื่อมโยงเชิงระบบได้ดังแผนภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 1: ระบบของการพัฒนาจิต

สรุป

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธการวตาในมหาสกุทายิสุตระ ทำให้เห็นว่า “พุทธการวตา” มีได้หมายถึงความเคารพหรือความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนความเชื่อโดยปราศจากเหตุผล หากแต่เป็นความเคารพที่เกิดจากการตระหนักรู้ในพระคุณและคุณธรรมของพระพุทธเจ้า อันผ่านกระบวนการพิจารณา ไตร่ตรอง และการปฏิบัติพิสูจน์ด้วยตนเอง จนก่อให้เกิดศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาและนำไปสู่การพัฒนาชีวิตอย่างแท้จริง ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า พุทธการวตามีลักษณะเป็นการบูรณาการที่เชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ได้แก่ ศรัทธา การปฏิบัติ และปัญญา โดยมีได้แยกส่วนออกจากกัน แต่ดำเนินไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาภายในจิตใจของบุคคลอย่างต่อเนื่อง จากการเกิดความเลื่อมใสเบื้องต้นไปสู่การพิสูจน์ความจริงด้วยประสบการณ์ตรง และการยืนยันผลแห่งการปฏิบัติด้วยตนเอง อันเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งเหตุผลและการตรวจสอบได้ ในทางปรัชญา หลักพุทธการวตาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางจริยธรรมกับการพัฒนาปัญญา กล่าวคือ ความเคารพต่อพระพุทธเจ้าไม่ได้มีเป้าหมายเพียงการยกย่องบุคคล หากแต่เป็นแรงผลักดันให้ผู้ปฏิบัติดำเนินตามหลักธรรมและพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้น ความเคารพจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางจริยธรรมที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ร่วมกันของสังคมบนพื้นฐานของคุณธรรม ความรับผิดชอบ และการเคารพในความจริง

นอกจากนี้ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยยังสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ การจัดการศึกษา และการเสริมสร้างสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะการปลูกฝังศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญา การส่งเสริมการคิดเชิงเหตุผล และการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงความจริงด้วยตนเอง โดยสรุป งานวิจัยนี้ได้สะท้อนให้เห็นคุณค่าของหลักพุทธการวตาในฐานะองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงศรัทธา ปัญญา และการปฏิบัติเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การพัฒนาตน การสร้างคุณธรรมทางสังคม และการธำรงพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติที่ยังคงมีความหมายและสามารถประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมในบริบทของสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จากการวิจัยพบว่า หลักพุทธการวตาใน มหาสกุทายิสุตระ เป็นมโนทัศน์เชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงศรัทธา ปัญญา และการปฏิบัติเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ ดังนั้น สถาบันทางพระพุทธศาสนา สถานศึกษา หน่วยงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ควรนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและการเผยแผ่ธรรม โดยเน้นการสร้างศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ส่งเสริมการศึกษาพระธรรมอย่างมีเหตุผล ควบคู่กับการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง อันจะช่วยพัฒนาคุณธรรมภายในของบุคคล และเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความเคารพและความเข้าใจอันดีต่อกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 ควรมีการศึกษาหลักพุทธคาวตาทที่ปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ รวมทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับความเคารพ ศรัทธา และการปฏิบัติในบริบทที่แตกต่างกัน อันจะช่วยให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดพุทธคาวตาทในพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในด้านโครงสร้าง เนื้อหา และกระบวนการก่อเกิดความเคารพต่อพระพุทธเจ้า ตลอดจนสามารถนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างหลักพุทธคาวตาทกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา หรือปรัชญา เพื่ออธิบายกระบวนการเกิดศรัทธาและความเคารพในเชิงพฤติกรรมและประสบการณ์ของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย การศึกษาลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธา ปัญญา และการพัฒนาจิตใจได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งอาจนำไปสู่การพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับพุทธคาวตาทในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อศึกษารูปแบบของศรัทธาและความเคารพที่พุทธศาสนิกชนมีต่อพระพุทธศาสนา ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและการแสดงออกทางศาสนาในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจปัญหาเกี่ยวกับศรัทธาที่คลาดเคลื่อนหรือความเชื่อที่ขาดปัญญากำกับ และสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม

บรรณานุกรม

คุณครูไม่เล็ก (2563). *บทสรุปพุทธคาวตาท*. กัลยาณมิตรเพื่อนแท้สำหรับคุณ. สืบค้น 27 มกราคม 2569 จาก

https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=18999

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว). (2556). *ศรัทธา: รุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก*. ปทุมธานี: กองวิชาการอาศรมบ้นฑิต.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2557). *สัมมาทิฐิตามพระเถราธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2565). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2566). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: บริษัทแอ็คเรทเพรส จำกัด.

สุกักร์ ทูมทอง. (2557). *ศรัทธาที่ถูกต้อง*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.